

מחודש

פרשת בהר

פניני וחידושי אור החיים הק'

ה' שיר לעצמו בא"י כדי שלא תתבטל מתנתה

אֲשֶׁר אֲנִי נָתַן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבֵת לִי: (כה, ט). **אֲכַן** נתכוון ה' לומר סמוך לזכרון הנתינה להם, שיוור לה' בארץ. והוא אומר **אני נותן** ולא מתנה חלוטה, אלא **ושבתה** וגו' **לה'**. ... **והצצתי** וראיתי כי אלהים חשבה לטובה בסדר מעשה זה, כי אם היה ה' נותן הארץ על תנאי, בהבטל התנאי תתבטל המתנה, ובמה שעשה השיור, כשישלחו יד בשיור לא מפני זה תתבטל המתנה, אלא עליהם לפרוע כל העולה בשיור, והעד הנאמן מה שאמר הכתוב (לחן טו לז - לה) **אֶז תִּרְצָה הָאָרֶץ אֶת שְׁבִתֶּיךָ**, אֶת אֲשֶׁר לֹא שָׁבַתָּה וגו'. ומעתה אין ביטול למתנת הארץ עד עולם:

ואולי כי לזה גם כן נתכוון באמרו **דבר ואמרת, דבר** כפשטה, **ואמרת** כי אדרכה מתנה טובה אני נותן להם, **שיזרעו השדה וכו' שש שנים** זה אחר זה, ולא תכחש הארץ מתת כחה בקוה, מבלי שיזרעו להוביר, וזאת שנה השביעית למאות מלך:

בַּיּוֹמָהּ אֶחִיד וּמִבְּרַח מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבֹא גֵאֻלּוֹ הִקְרַב אֵלָיו וְגֵאֻלּוֹ הָשִׁיגָה יָדוֹ וּמִצָּא בְּדִי גֵאֻלָּתוֹ: **וְחָשַׁב אֶת שְׁנֵי מִמְּבָרֵי וְחָשִׁיב אֶת הָעֵדוּף לְאִישׁ אֲשֶׁר מִבְּרַח לוֹ וְשָׁב לְאֲחֻזָּתוֹ:** **וְאִם לֹא מִצָּאָה יָדוֹ דִּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְּבָרֵי בְּיַד הַקִּנָּה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיִצָּא בִּיבֹל וְשָׁב לְאֲחֻזָּתוֹ:** **וְאִישׁ בִּי יִמְבָּר בֵּית מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גֵאֻלָּתוֹ עַד תֵּם שְׁנַת מִמְּבָרֵי יָמִים תִּהְיֶה גֵאֻלָּתוֹ:** (ויקרא כה, כה-כט)

ואומר **ואיש כי לא יהיה לו גואל**. על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין כג.) 'אין איש אלא הקדוש ברוך הוא דכתיב (שמות טו ג) **יִי אִישׁ מְלָכְמָה**', כשלא יהיה לו גואל, כי אין איש שם על לב, אין מנהל ואין מחזיק ביד חומה ישראלית להשיבה אל אביה, אל תאמר כי חס ושלוש אבדה תקוה, אלא **והשיגה ידו ומצא בדי גאולתו**, אמרו ז"ל (סנהדרין כח:) כי היסורין והגלות הם תקון האומה להכשירה, והוא מה שרמז **והשיגה ידו** על דרך אומרם (דברים טו) **יִי הִיטָה קָם**, שהיא מדת הגבורה החוצצת באומה בגלות המר, ובאמצעות זה ישיג למצוא כדי גאולת הבית:

ואומר **וחשב וגו'**, הגה לכל שהמכר הוא צעונותינו כאומרם (ישעי' נ א) **הֵן צִעֻנוֹתֵיכֶם נִמְכְּרוּ**, והעון הוא חוב על האדם, בשעת קריעת השטר כריך לעשות חשבון החוב שעליו ולפרוע הנשאר. והוא אומר **וחשב את שני ממבריו**, השנים שנסארה הבית מכור, ויתנכה לפי שיעור השנים מעוונות ישראל, **והעודף ישיב**, על דרך אומרם ז"ל (יומא פו:) **במשפטי התשובה ותיקוניה תשובת המשקל**, אם אדם נהנה מהעון יסגף עצמו כשיעור מה שנהנה מהחטא וזוהי יפרע חובו, וכמו כן יעשה אדם העולם כשיחקרב **זמן הגאולה**, והוא מאמרם ז"ל (סנהדרין כח:) **שהיו חבלי משיח**. וזוהי **ושב לאחוזתו**, פירוש חוזר אל הקדוש ברוך הוא, גם על ישראל

זכות שמירת שמיטה הארץ לא תצטרך להובירה שנה

דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְגו': שש שנים תזרע שדה ושש שנים תזמר פרמך ואספת את תבואתה: (כה, ג-ד)

ואספת וגו'. כריך לדעת למה הולך לומר **ואספת**. ואולי שנתכוון לדייק **ואספת את תבואתה** ולא ספיחיה העולים בשביעית, והכוונה בזה ליתן עשה על אסיפת ספיחים, כי לאו הכא מכלל עשה עשה:

או יראה להבטיח שהגם שזרעו הארץ שש שנים, וכפי טבע הארץ כשזרעה שנה אחר שנה לא תתן כחה, וכמאמרם ז"ל (ב"ב כט.) **זורע שנה אחת ומוזירה שנה אחת וכו'**, שזוהי תתן כחה, אבל שנה על שנה ובפרט שש שנים ודאי שתכחש הארץ, ויאמר האומר הגה טוב מאד שתשבות הארץ בצופן אחד בסדר שתתן כחה בשנת הזריעה, ואין לדבר זה גבול שיהיה שנה השביעית דיוק שנת שבתון, לזה אמר **שש שנים** ואף על פי כן **ואספת את תבואתה** בגדר הראוי לה, בלא הכחשה משנה לשנה, ואין לורד להוציר אותה בשנה משני השש, כי ילו ה' את הצרכה בארץ הקדושה:

צרות הגלות וחורבן הבית - תשלום לעוונות

בַּיּוֹמָהּ אֶחִיד וּמִבְּרַח מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבֹא גֵאֻלּוֹ הִקְרַב אֵלָיו וְגֵאֻלּוֹ הָשִׁיגָה יָדוֹ וּמִצָּא בְּדִי גֵאֻלָּתוֹ: **וְחָשַׁב אֶת שְׁנֵי מִמְּבָרֵי וְחָשִׁיב אֶת הָעֵדוּף לְאִישׁ אֲשֶׁר מִבְּרַח לוֹ וְשָׁב לְאֲחֻזָּתוֹ:** **וְאִם לֹא מִצָּאָה יָדוֹ דִּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְּבָרֵי בְּיַד הַקִּנָּה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיִצָּא בִּיבֹל וְשָׁב לְאֲחֻזָּתוֹ:** **וְאִישׁ בִּי יִמְבָּר בֵּית מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גֵאֻלָּתוֹ עַד תֵּם שְׁנַת מִמְּבָרֵי יָמִים תִּהְיֶה גֵאֻלָּתוֹ:** (ויקרא כה, כה-כט)

בי ימודך אחיד וגו'. פרשה זו תרמוז ענין גדול והערה ליושבי תבל. **בי ימודך** על דרך אומרם (קהלת י יח) **צִעֲלִתִּים יִמָּךְ הַמְּקָרָה**, ואמרו ז"ל (תענית ז) **עשיתם לאותו שנאמר בו (תהלים קד ג) הַמְּקָרָה בָּמִים עֲלִיזָתוֹ מִן, כי כשהתחזונים מטיין מדרך הטוב, מסתלקים ההשפעות ומתמססין עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בהתחזונים:**

ואמר **ומבר מאחוזתו**, יראה על המשכן משכן העדות, אשר הוא אחוזתו יתברך שבו השרה שכנינו, וצעונותינו נמכר הבית ביד האומות, וכמאמרם ז"ל (מדרש תהלים) **בפירוש פסוק (תהלים עט א) מִזְמוֹר לְאֶסְף אֱלֹהִים צָאוּ וגו'.** והודיע הכתוב כי גאולתו היא ביד האדיק אשר יהיה קרוב לה', על דרך אומרם (לעיל ג) **בְּקִרְבִּי אֶקְדָּשׁ**, הוא **וגאל ממבר אחיו**, כי האלון ברוך הוא יקרא לכליחים אח **בביכול** דכתיב (תהלים קכב ח) **לִמְעַן אֲחִי וְרַעִי, והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם, ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ, גולים מעל שלחן אביכם, ומה יערב לכם החיים בעולם וזוהי החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם הוא אלהי עולם ברוך הוא לעד, וימאים צעינו תאוות הגדמים, ויעירם בחשק הרוחני, גם נרגש לבעל נפש כל חי, עד אשר יטיבו מעשיהם, וזוהי יגאל ה' ממכרו. ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל, ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב:**

על דרך אומרנו (דברים ג) וְשָׁב יְיָ אֶלְהֵינוּ אֶת שְׁבוּתָהּ, ואמרו ז"ל (מגילה כט.) 'ישיב' לא נאמר אלא 'שָׁב' וגו':

ואומרנו ואם לא מצאנו ירו די השיב, פירוש אם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלי עוה, ורבו חובותיהם למעלה ראש ואפס בהם כח הסבל, והיה ממכרו עד שנת היובל, שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה. ואז ויצא בייבול ושב לאחוזתו, כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים חס ושלום:

ואיש כי ימכור. אחר שאמר ענין מכר הבית, חזר הכתוב לתת טעם לדבר, איך יהיה הדבר הזה שימכור ה' אחוזתו בית

הבחירה, והוא אומרנו ואיש זה הקדוש צדק הוא, כי ימכור בית מושב, פירוש בית שבו מושב אלהים זה בית המקדש, עיר חומה זו ירושלים, דכתיב (תהלים קכה ב) יְרוּשָׁלַם הָרִים סְבִיב לָהּ, אמר הטעם הוא והיתה גאולתו, שבאמצעות זה אדרבה נגאל, על דרך אומרם ז"ל (איכ"ר ד יד) צפוק (תהלים עט א) מְזֻמֹּר לְאֶסְףּ וגו', שהשליך ה' חמתו על עמים ואזנים, שזולת זה לא היה נשאר מישראל שריד ופליט, ואם אין ישראל אין בית המקדש ולא ירושלים, לזה והיתה גאולתו של עם וגאולת הבית, כי יֵשׁ פְּקוּדָה וכו' וְשָׁבָו בָּנִים לְגִבּוֹלָם (ירמ' לא טז):

התאוות מחשיכים אור הרוחני, וע"י תשובה יחזור אליו

וכי ימוך אחיך ומנח ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך: אל תקח מאתו נשך ותרביית ויראת מאלחיך וחי אחיך עמך: את כסףך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלה: אני יי אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים: (כה, לה-לח)

וכי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תעיר האדם על רוח ה' אחינו אשר שכן בתוכנו. ואמר כי ימוך אחיך, שהוא רוח החיים אשר נטע בתוכנו לחיותנו, אם ראה האדם כי לא האיר בתורה ולא במצות, כי אין עני כי אם מן התורה והמצות (עי' בחובות סח.), ומנח ידו והחשיך אורו והדוד, עמך, פירוש ללך היותו עמך הוא שנתמוטט, שזולתך היה אורו מאיר מסוף העולם ועד סופו. ותמלא שזקק ה' להחזיר לו הרוח כאשר נתנה, כאומרנו (קהלת יב ז) וְהָרוּחַ תָּשׁוּב וגו' ואמרו ז"ל (שבת קנב) תנה לו כמן שנתנה לך. וילו ה' והחזקת בו, פירוש שיתחזק לשוב בתשובה להשיבו למכונו, כי אין לך דבר המעמיד לרוח החיוני במקום גבוה כתשובה:

ואמר גר ותושב, דע כי אמרו יודעי נסתרות לה' (זוהר ח"ג רח.), כי יש בחינת נפשות שה' מביאם באלם בסוד העיבור לסיבות ידועות, יש שבאים להתגורר עם האדם בעשותו איזה מצוה כדי להשתתף במעשה וזוכה בזה, ויש שבאים ומתישבת לסיבות מופלגות אשר הפליא ה' בתיקון הנפשות, וכנגד שניהם אמר גר ותושב וחי עמך, כנגד שני הנפשות הבאים שלא מדעתו כשהוא מתחזק לשוב בתשובה. ויזהר עוד שלא יחשיך אור רוחו והגרים אתו, והוא אומרנו אל תקח מאתו מה שיש בו, ובמה, בנשך ובמרבית כאשר אבאר בסמוך. ויראת מאלחיך, פירוש כי מאורו חלק [מחצב]

הנפשות הטורדות השיב לו פקדונו. ומצקש עוד וחי אחיך עמך, שיחזיר הנפש בתוספות חיות, באמצעות עבודת הקודש אשר ליורו ה', והגם שאמרו תנה לו כמו שנתנה לך, זה לא ההסתפקות, או לפי מה שפירשתי בספרי חפץ ה' (שבת קנב) כי כשיתנה לה' כמו שנתנה לו, בזה היא מחללת ומוסיפה חיים ואור עליון, ועיין סם:

ואמר את כסףך וגו'. כאן פירש מה הוא הגשך והתרביית אשר מחשיכים אורו, את כסףך - הם הדברים שהאדם כוסף בעולם הזה לדברים הגדמים, לא תתן לו בנשך, כי כשאלם משלים תארת נפשו הבהמית ומטעים רוחו מכסופיו, הוא נשך בזה ומטיל בו ארס החטא. ואמר ובמרבית לא תתן אכלה, פירוש אפילו אכלה שהוא דבר שהורשית לאכול, לא תרבה בו, כי כשאלם האכל אחר גרונו ויטה גבול התאווה שבו למותרות, בזה יחשיך אור הנפש, כי כשזה קם זה נופל, כשמתרבה תאבון המורגש מתמעט תאבון הרוחני, והוא מאמר הכתוב (משלי יג כה) לְדִיק אֶכֶל לְשָׂעָה נָפְשׁוֹ, לא להגות ההרגש:

ואומרנו אני ה' וגו', פירוש והגם שאני אומר לכם להוציא אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען, לא לאכול מטובה ולשבע מפריה הוא התכלית, אלא להיות לכם לאלהים הוא עיקר הארץ, ואמרו ז"ל בתורת כהנים, וזה לשונם: 'כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים':

סיבת הגלות המד הארוך

וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד: בשכיר בתושב יהיה עמך עד שנת הייבול יעבד עמך: ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב: (כה, לט-מא)

וכי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תרמוז למה שאמרו ז"ל בספר הזוהר (תיקון ז, כד.), כי ה' אלהים שר אלוהים ש"מ שלא יתנהג באכזריות עם ישראל. והוא אומרנו כי ימוך אחיך, על דרך אומרנו (מלאכי א ב) הָלוֹא אֵחָ עֲשָׂו לְיַעֲקֹב, עמך, פירוש נמיכותו ועניויותו הוא ללך היותו עמך, שנתלוי לדרך הרעים. ונמכר לך, על דרך (ישע"י נב ג) תָּנִס נְמִרְקָם ודקשו בספר הזוהר (ח"ב קכה.) כי בחינת ס"מ תקרא חנם, שגלות החל הזה הוא לאדום, זכר יי לְבָנֵי אֲדָוִם (תהלים קלז ז):

ויצו ה' לא תעבד בו עבודת עבד, על דרך אומרנו (ירמ' יד) הַעֲבֹד יִשְׁתָּאֵל וגו', אלא בשכיר בתושב יהיה וגו', ללך שיש בישראל שתי בחינות, המון העם ויושבי צִיָּה תְּחַבְּמֵנִי. ותמלא שהם ששאל מעלין מסים וארנוניות, אין לומדי התורה בכלל, דכתיב (דברים ג) וְהָם תָּפְסוּ לְקִנְיָהּ ואמרו ז"ל (ב"ב ט.) וְהָיוּ רַב יוֹסֵף אֵלֶּי תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה וכו', וכתיב (עזרא ז כד) מְנַדָּה בָּלוּ וְהָלְכוּ לֹא שְׁלִיט וּלְמַרְמָא עֲלֵיהֶם, כנגד ההמון עם אמר בשכיר - שהם מכורים בעד

פניני וחייושי אור החיים הק'

הפירות יהיו משובח במצוה

וְנִתְּנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּה וְאֶכְלֶתֶם לְשִׁבְעָה (כה, יט). ואכלתם לשובע. **אולי** כי לצד שאמר **ונתנה הארץ פריה**, שהוא בגבול האחרון בשומן הפירות וטעם הפירות, לצד זה אין אדם יכול לאכול מהם כדי שביעה, וזה הוא מדברים הנרגשים כפי הטבע, לזה הבטיחם ה' כי יהיו הפירות באופן שיאכלו מהם לשובע:

איסור 'עבדי' הם' הוא גם על הקונה

אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: (כה, נה). ולצד שיאמר הקונה כי טעם זה יוצדק לגבי העבד שלא יפקיע עבדותו וימכור עצמו לצמיתות, אבל הקונה אין עליו חיוב, ומה גם אם הוא מוכר עצמו לגר תושב או לעקר, הוא העובר על מצות ה', לזה גמר אומר **אני ה' אלהיכם**, מדבר עם הקונה שעמו התחיל לדבר בתחלת הפרשה (שמות כא ד) **כי תקנה**, ועם אותם שצוה אותם לנוכח 'לא ירדנו בפרך לעיניך' (פס' נג), כי דבר מלך שלטון עליהם לקיים כל הכתוב:

כל אדם הוא עבד לה' מעצם בריאתו

כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עָבְדוּ הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וְגו' (כה, נה). צריך לדעת למה כפל לומר **עבדים עבדי הם**. ונראה כי יכוין לומר על זה הדרך, **כי לי בני ישראל עבדים** מעיקרם, קדושים מבטן ומהריון בשורש נפשותם, הגם שלא היה מוציאם ממצרים, וכל זה למן שממנו ואיליו. אבל מה שמהם לחייבם להחזיק את עצמן לעבדים, **עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים**, שהוא טעם מוכרח להם ומחייב להתייחס להם שם עבדות:

עונותיהם, וכנגד האדוקים אמר **בתושב** – שאינם אלא יושבים בין האומות בגלות, אבל אין עליהם משא מלך:

ואומרו **עד שנת היובל**, הוא גבול הגאולה כידוע, **יעבור עמך**, ומודיע ה' כי סוף סוף ילא מעמו דכתיב **ויצא מעמך**. הוא ובניו, פירוש הנילוות המתכזרים באמצעות היותם עמו והוא סוד הגלות, שאם לא כן למה לא ייסרם ה' בשבט מוסר שם בארצם ובנחלתם, אלא אחד מהטעמים הוא כדי שיזכרו הנילוות של הקדושה מבין הארצות, כי כל מקום ומקום שימצאו שם ישראל, באמצעות היסורין והתורה והמלכות הנילוות מתכזרים מעצמם, והוא סוד אומרו (קהלת ח ט) **עַתָּה אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בָּאָדָם לְרַע לוֹ**:

ואם תאמר, אם כן אם לא היו ישראל חוטאים וגולים מי היה מזכר המתכזרים עתה בתפולת ישראל, דע כי אם לא היו ישראל חוטאים היה להם כח לזכר נילוות הקדושות במקום שהם, מכל המקומות אשר באו שם, מה שאין כן אחר חטאם דחלש כחם, ולואי שתשיג ידם במקום עצמו אשר שם הנילוות. ואמר **ושב אל משפחתו**, כי צבא הגאול יטע ה' בתוכו אורו יתברך, אשר שם הוא משפחת עם בני ישראל, גם יקומו שוכני עפר וישבו כל אחד אל אחוזת אבותיו, הוא אור עולם בית המקדש כוננו ידיו יתברך. **לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך** (שם, מג), ומלך דבר זה יתחייב מיתה ס"מ לעתיד לבא כמאמרם ז"ל (סוכה נב), שהרי הוא מותר ועבר מלכות ה':

לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים וּפְסֵל וּמִצֵּבָה לֹא תִקְיְמוּ לָכֶם וְאֶבֶן מִשְׁפָּת לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְחִשְׁתָּחוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֵת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ אֲנִי יְיָ: (כו, א-ב)

שבת שקולה ככל התורה

את שבתותי תשמרו וגו'. צריך לדעת למה חזר הכתוב וזוהי כאן על השבת. ונראה שנתכוין להסמיק מלות שבת למטה שלפניה, דכתיב **לא תעשו לכם אילים וגו'**, לומר כשם שעבודה זרה שקולה ככל התורה (חולין ה) גם מלות שבת שקולה ככל התורה כולה (שמו"ר כה יב):

בזכות שמירת שמיטה יבנה בית המקדש

גם עוד יכוין לומר על השמיטות שהם נקראים שבתות, דכתיב (לעיל כה ד) **שַׁבָּת לַיְי**, שמהיר עליהם לשומרם. וסמך לזהרה זו אומרו **ומקדשי תיראו**, על דרך אומרים ז"ל (עיי' אבות פ"ה מ"ט) לא נחרב הבית אלא בשביל שלא שמרו מלות שביעית, וכן אמר הכתוב (להלן טו ז) **אִז תִּרְקַה הָאָרֶץ אֵת שַׁבְּתֶיהָ**, והוא עצמו אומרו **את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו**, שלא תסבצו להחריבו כשלא תקיימו מלות השבתות:

ויש לך לדעת, כי הגם שה' משליך חמתו על ביתו ונחלתו, לחללה לכפרת עון, כאומרים ז"ל

לעילוי נשמת

הרבנית הצדקנית חיה מירל גאלה לייפער ע"ה
בת יבדלחט"א אדמו"ר רבי נפתלי אשר ישעי' שליט"א
נלב"ע כ"ו אייר תשנ"ז

פרשת בהקותי

מחודש

פניני וחידושי אור החיים הק'

הגשמיים שייך ללמודי התורה – מעמידי העולם

וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם (כו, ז). או יאמר, לצד ששכר עולם העליון רוחני, ואין יעודיו נתפסים בנרשם ולא בדיבור, לזה רמזו במה שהוסיף וא"ו בתחילת ענין, לומר כי יש שכר אחר, ומוסיף עוד ליתן גשמיכם. ודקדק לומר **גשמיכם** כאילו הם שלכם, לא בעד שכר מצות ומעשים טובים, אלא לצד שהם מעמידי עולם בעסק התורה וכו', זוכים בשלהם:

יש גם גשמים רוחניים

וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם (כו, ז). עוד נתכוון באומרו **גשמיכם**, על כללות המזון, בין הצריך לעולם, בין הצריך לאדמה, בין הצריך לנפשות, כי כולם עומדים ליזון. ויש טללים וגשמים גשמיים, ויש טללים וגשמים רוחניים כידוע ליודעי חן, ועל כולם אמר **ונתתי גשמיכם**:

הברכות במזון

וְאֶכְלֶתֶם לֶחֶמְכֶם לְשִׁבְעָה (כו, ה). זו ברכת המזון בבטן, כאומרו ז"ל (תו"ט) אוכל קימעה ומתברכת במעיו:

עוד דקדק לומר **לחמכם**, שאינם צריכין לפתן ללפת בו את הפת, אלא הלחם לבדו ערב לנפש לאכול ממנו כדי שביעה:

עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל (נתיבין ע.) אכילה גסה הוא סם המות לגוף, והבטיח ה' שיאכלו **לחמם לשובע**, אפילו יהיו שבעים יאכלו ולא יזיקום:

עוד ירצה לצד שיש בפירות שיש בהם שומן, כאומרו במשנה (סוטה מח.) טעם הפירות ושומן הפירות, והנה כל האוכל שיש בו שומן אדם אוכל ממנו ומרגיש בכדי שביעה, מה שאין כן כל אוכל שאין שומן הגם שיאכל אדם וממלא בטנו אין הרגש השובע במעיו, ואלו הם דברים הנרגשים לכל מרגיש כידוע. והודיע הכתוב כאן במאמר **ואכלתם לחמכם לשובע**, פירוש אפילו לחם לבד היוצא מן הארץ ירגישו באכילתו השובע, כי יש בו שומן הסועד לבב אנוש:

מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שלא לטער את הטמא, ועשייתם אותם שלא לטמא את הטמא, והוא מאמר ז"ל (אבות פ"ג מ"א) 'המגלה פנים בתורה שלא כהלכה אין לו חלק לעולם הבא':

לא עם הארץ חסיד

ו **עוד** יתבאר על דרך אומרו (אבות פ"ג מ"ה) 'ולא עם הארץ חסיד', פירוש שאסור לעם הארץ להתנהג בחסידות שיעשה חומרות וגדרים כמנהג החסידים, כי לפעמים יעשה חומרא דדבר שהוא ארצה עברין, כי ימלא חסיד שירצה לגזור עצמו לקיים מצות עונה בימים המקודשים ותהיה דעיניו מזה גדולה לשמש מטתו כליל כיפור, כמו ששמענו שהיה מעשה כן וכדומה, לזה ציוו חכמינו ז"ל שאין לעם הארץ להתנהג במדת חסידות. והוא מאמר ה' כאן, **אם בהקותי תלכו** שהוא עסק התורה, אז **ואת מצותי תשמרו**, פירוש תעשו לכם משמרת כדי לקיימם, גדרים ושמירות, ולא זולת זה:

אם בהקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשייתם אתם:
(ויקרא כו, ג)

השכחה נועדה כדי שילמד בחשק

אם בהקותי תלכו וגו'. בתורת כהנים אמרו ז"ל, 'יכול אלו המלות, כשהוא אומר **ואת מצותי וגו'** הרי המלות אמורות, מה אני מקיים **אם בהקותי**, להיות עמלים בתורה' ע"כ. וטעם שקרא הכתוב עמל התורה חוקה, ללד שיש בה מזה אפילו ללמוד דברים שלמדם פעמים ושלש והם נטועים אצלם, כי חפץ ה' בעסק התורה חוקה חקק. ותמלא שאמרו ז"ל (קה"ר א יג) **כי לטעם שילמוד האדם תורה** בחשק תמיד, גזרה חכמתו יתברך שיהיה האדם לומד וסוכח:

וטעם אומרו **הקותי** לשון רבים, ירמוז לשתי תורות, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ומסורת התיבה לשון יחיד שאין וא"ו בין קו"ף תי"ו, לומר כי תורה שבעל פה היא כלולה בתורה שבכתב וקם צנינה:

עוד רמז באומרו **הקותי** לשון רבים, על דרך אומרו (וישע א ח) וְהָיְתָה זו יומם וְלַיְלָה, שצריך לקבוע עתים בתורה ביום ובלילה, והמסורת לשון יחיד כי שני העתים הם ביום אחד:

עוד יראה, כי צריך האדם בקיום מצות התורה שני דברים, האחד ללמוד לעצמו, והשני ללמד לאחרים, דכתיב (דברים יא יט) וְלִמְדֶם אִתָּם לֵאמֹר אֵת צִוִּיכֶם, וְשִׁנְתָם וְלִבְיָדָה וְגו' (שם ו ז), לזה אמר **הקותי** לשון רבים – ללמוד וללמד, לשמור ולעשות – כאומרו **ואת מצותי תשמרו ועשייתם אותם**. וטעם אומרו לשון הליכה, לומר שצריך לעסוק בתורה אפילו בהליכתו, על דרך אומרו (שם) וְלִבְיָדָה וְלִבְיָדָה, צִוִּיכֶם וְשִׁנְתָם וְלִבְיָדָה וְגו' (ע"פ משלי ה יט):

לרוב החפץ החשק והרגילות ילך מעצמו

ב **עוד** יראה על דרך מה שאמרו ז"ל (ויק"ר לה א) בפסוק (תהלים קיט נט) תִּשְׁבְּתִי דְרָכֵי וגו', שהיה דוד חושב לעשות ענינים, ורגליו מוליכים אותו מעצמם אל בית המדרש, לרוב החפץ והרגילות והרגילות בדבר. והוא אומרו **אם בהקותי תלכו**, פירוש הליכתכם מעצמה תהיה אחריה כמאמר דוד, לרוב החשק והרגילות:

יש בתורה ד' דרכים וע' פנים

ג **עוד** יראה על פי מאמר ז"ל (זהר ח"ג רב.) כי התורה יש בה ארבעה דרכים, והם פשט רמז דרוש סוד, ומאלו נפרדו שבעים פנים, וכל אופן לכמה אורחין ושבילין ונתיבות. והוא מה שאמר **הקותי** לשון רבים, **תלכו**, פירוש בכל אורחין ושבילין ילך בהם בפירוש הכתובים, ולא יאמר שאין בתורה אלא פשט המובן לכל: ...

כ"א יכול לחדש בתורה

ה **עוד** יתבאר על דרך אומרו ז"ל (קה"ר א ב) שהרשות נתונה ללומדי תורה לפרש בה ולדרוש בכמה אורחין ושבילין, ותלמיד ותיק יחדש דרשת הכתובים כאשר יוכל הכתוב שאת ככל אשר תשיג ידו בתורתו. ויזו ה' כאן באומרו **אם בהקותי** שהיא התורה, **תלכו** בפרדסה, תנאי הוא הדבר **ואת מצותי וגו'**, פירוש שלא יהיה

ז עיר יראה על דרך אומרם ז"ל (אבות פ"ד מ"ד) 'הוי גולה למקום תורה', שצריך לכתת רגליו ממקום למקום ללמוד תורה, ולא ולמד דבריהם ז"ל בגמרא (תגינה ה:) כי כולן היו גולין ללמוד, ויש שהיה הולך ששה חדשים וחוזר כמו כן לעסוק ביום אחד. והוא אומרם **אם בחקתי** שהיא עסק התורה, כריכים שתלכו ממקומכם אחריה, גם כדי שתהיו פנויים אין נכו ללמוד והוא בציתו, כי יטרדוהו בצורכי הבית, לכן יעזוב איש את אביו ואת אמו ויסע ממקומו ללכת אחריה:

ואומרם **ואת מצותי תשמרו**, יתבאר על דרך מה שאמרם במסכת שבת (נ"א:) 'מכריז ר' ינאי חבל על מאן דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עבד', שעיקר עסק התורה צריך שיהיה לשמור ולעשות. והוא אומרם **אם בחקתי וגו'** שהוא עסק התורה, תנאי הוא הדבר **ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם**:

התורה מגינה בתנאי שלומדה לשמה לא לקנטר ולא להתכבד ואמרם **ואת מצותי**, יתבאר על דרך אומרם בגמרא (ברכות יז.) 'הלומד שלא לשמה נוח לו שלא נברא', והקשו בתוספות (ד"ה העושה) עם אותה שאמרם (פסחים ז:) 'לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', ותרצו כי הם שני אופנים שלא לשמה, אחד לקנטר, ואחד להתכבד, לקנטר – נוח לו שלא נברא, להתכבד – יעסוק שמתוך וכו'. והוא מאמר ה' **אם בחקתי תלכו**, ותנאי הוא הדבר **ואת מצותי** שבה שתי מלות האריכין בלימודה, שלא ילמדו לא לקנטר ולא להתכבד, אז **תשמרו ועשיתם אותם**, מצביח הכתוב שהגם שחבא עבירה לידו יהיה ניעול ממנה, וכאומרם (סוטה כ"א:) 'תורה מגינה ומאלל מיצר הרע', וכמו שאמרם במסכת ע"ז (דף י"ז.) באותה מעשה של ר' חנינא ור' יונתן שחלפו אפיתחא דזנות וכו', דכתיב (משלי כ"א) מִן־מִנְהָ תִשָּׁמֵר עֲלֶיךָ וגו':

ורקדק לומר ועשיתם, על דרך אומרם ז"ל (קידושין לט:) 'ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה', והעמידה כשצאה עבירה לידו וניעול ממנה, הגם שאינה אלא שמירה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשה מעשה מצוה. והגם שדרש רבא (פסחים ז:) בפסוק (תהלים נ"א) כִּי גִדַל עַד שָׁמַיִם חֶסֶדְךָ – זה הלומד שלא לשמה אלא להתכבד, הטעם לא שיש רצון הבורא בלימוד זה, אלא לתכלית היוצא ממנו שיבא ללמוד לשמה, ותורה זו אין בסגולתה להאיל מיצר הרע צבא עבירה לידו:

ובזה יש לתרץ מה שהקשו שם בסוטה, לרב יוסף שאמר 'תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומאלל, אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקי בתורה, אמאי לא אגינא עליהו', ע"כ. לדברינו אין קושיא, שהם היו לומדים מתחלתם שלא לשמה, ואין כח בתורה כזו להגין עליו מיצר הרע:

מוחר לכוף את יצרו בשביל לקבל שכר

ח אז יאמר על זה הדבר, להיות שיש שני סברות, אחת של רבי חנינא ואחת של רבי יונתן (ע"ז יז.), אחד אמר נחלף אפתחא דעבודה זרה דנכים יצריה, ואחד אמר נחלף אפתחא דזנות כי היכי דנכפייה ליצין ונקבל אגרא. ובא הכתוב כאן והכריע עם האומר נחלף אפתחא דזנות, והוא אומרם **אם בחקתי תלכו**, פירוש יכולין אתם

ליכך, ואני מצטייחכם **שאת מצותי תשמרו** – שיהיו כופין יצרים, ואם תאמר ולמה יכנים עצמם בספק זה, לזה אמר **ועשיתם אותם** – כדי שתטלו שכר כעושה מצוה, כיון שצא לידכם העון, והוא מאמרם שם ונכפייה ליצין כי היכי דנקבל אגרא:

קנין התורה הוא רק במ"ח הדברים

ט אז יראה על דרך אומרם ז"ל במשנת חסידים (אבות פ"ז מ"ד) 'התורה נקנית במ"ח דברים', כי לא כל הרוצה לקנות תורה ישיג קניינה, אלא באמצעות המ"ח דברים. והוא מה שאמר כאן **אם בחקתי תלכו**, אם אתם חפצים להשיג התורה, תנאי הוא הדבר **ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם**, שהם אותם המ"ח דברים, כי יש בהם בחינות המניעות – וכנגדם אמר **תשמרו**, ויש בהם בחינת המעשה – וכנגדם אמר **ועשיתם וגו'**:

מעלת התורה יותר מן המצוות

י עיר יראה, להודיע מעלת עסק התורה שיש בו מה שאין בעסק המלות, כי עסק המלות יכול להיות שיהיה אדם פועל ועושה, ויגרום החטא וימיר כבודו לכסוף, ולא תזכרנה לדקתו ביום פשעו, אבל מצוה עסק התורה מצטיחו כי כל העוסק בתורה לדקתו עומדת לעד וילך עמו לדקו, על דרך אומרם (סוטה כ"א:) כי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה לבטל זכותה של תורה, ויזכה ללכת בה בלכתו לעולם העליון: ...

לימוד התורה בשביל השכר בעוה"ב ולא בעוה"ז

יא עיר יראה על דרך אומרם ז"ל (שבת סג.) בפסוק (משלי ג טז) 'אִךְךָ יָמִים בְּיָמֶיךָ וגו'', שהמיימינים בה שכרם לעולם העליון, והמשמאילים בה שכרם בעולם הזה. הוא מה שאמר כאן **אם בחקתי** שהיא עסק התורה, תהיה כוונתכם בעסק זה לא לתכלית עולם הזה – והוא כת המשמאילים בה, אלא **תלכו**, תהיה כוונתכם לתשלומין כשתלכו לעולם העליון, והוא כת המיימינים:

חכמתו מרובה ממעשיו

יב עיר יתבאר על פי דבריהם ז"ל במשנת חסידים (אבות פ"ג מ"ז) 'כל שחכמתו מרובה ממעשיו וכו' וכל שמעשיו מרובים וכו'. והוא מה שרמז הכתוב באומרם **אם בחקתי תלכו** שהוא עסק התורה, ולפי ערך זה תהיה שמירת המצוות וקיומן, כדי שלא תהיה חכמתו מרובה ממעשיו, והוא אומרם סמוך למצוות עסק התורה **ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם**:

ת"ת כנגד כולם

יג עיר יתבאר על דרך אומרם ז"ל (פאה פ"א מ"א) 'אלו דברים וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם'. והוא אומרם **אם בחקתי תלכו** שהוא עסק התורה, מעלה אני עליכם גם כן **ששמרתם מצותי ועשיתם אותם**:

עסק בתורה כאילו קיים המצוות, ומ"מ אין פטורים מן המצוות

יד אז יראה על דרך אומרם ז"ל (לעיל ז טז) זאת התורה לעלה למנחה, ודרשו ז"ל (מנחות ק"י.) אדם עוסק בפרשת עולה מעלה עליו כאלו הקריב עולה וכו' על דרך אומרם (הושע יד ג) וְנִשְׁלָמָה פָּקִידִים שְׁפָתֵינוּ, ולא זה בלבד אלא כל מצוה ומצוה שאינה בפרק השג יד, כשאדם לומד מצוה בתורה כאלו עשה. והוא מאמר הכתוב **אם בחקתי תלכו, ואת מצותי וגו'** אותם שאין מציאות לעשותם,

פניני וחידושי אור החיים הק'

ברכת הלחם

וְאֵכְלֶתֶם לֶחֶם לְבָטָח (טו, ה). עוד ירצה לומר, שלא ימשך לכם דבר הרגיל להיות בבני אדם, כי ירבה טובם ומזונותיהם - שמתמלאת תאותם בזה, ולא יעצרו כח למיכל לשובע, אלא **ואכלתם לחם לשובע**, אכילה מרובה כדי שביעה:

כולם יכירו שהיא ארצכם

וַיִּשְׂבְּתֶם לְבָטָח בְּאַרְצְכֶם: (טו, ה). ואומרו **בארצכם**, פירוש שכל העולם יכירו וידעו כי היא **ארצכם**, ואין לזרים אתכם בה, ובזה לא יהיה לכם אפילו מיחוש ותשבו בטח:

יעמדו זרים ויעבדו שדותכם

וַיִּשְׂבְּתֶם לְבָטָח בְּאַרְצְכֶם: (טו, ה). עוד ירצה באומרו **וישבתם לבטח**, פירוש שלא תטרחו אתם בקציר ובבציר, אלא זרים יעבדו ואתם יושבים בקטדרה. ואומרו **לבטח**, שאין מיחוש על הקנין היותו ביד עובדים:

שלום בין ישראל, שלום בכל העולם

וַיִּנְתְּתִי שְׁלוֹם בְּאַרְצִי (טו, ו). צריך לדעת למה הוצרך לומר זה אחר שכבר אמר **וישבתם לבטח**, ואולי שיכוין על עם בני ישראל עצמם שלא יהיה להם פירוד הלבבות, שיטעו ה' ביניהם שלום וריעות. או אפשר שיכוין על כללות העולם, ותדע שכשמדבר על ארץ ישראל מזכירה בכינוי, כאומרו בסמוך **בארצכם**, וכאן אמר **בארץ** - שמבטיחים כי יהיה שלום בכל העולם:

שנאת הגוים לישראל אין לה תקנה

וַיִּרְדְּפֶתֶם אֶת אֹיְבֵיכֶם (טו, ז). ומה שקרא אותם הכתוב **אויבים**, לא לצד שהם באים לצור על עיר הקודש, שאם כן אין בטח ואין שלום ליושביה, אלא קרא אותם אויבים לצד אויבי ה', רשעי הגוים נקראים אויבי ה' ואויבינו. גם לצד שידוע ה' כי כל האומות שונאי ישראל בטבע המתקנא, והיא שנאה יסודית ואין לה תמורה:

עובד ה', שניתן שהיא המיתה מתוקה ועריצה עליו, ואם יתעצם יותר, הנה לך אליהו שעל ידי התעלמות תורתו - לא מת:

העוסק בתורה יתאוה תמיד למדרגות עליונות

כב עוד נכתוב ה' **להודיע הפלגת תועלת התורה**, כי העוסק בתורה יתאון תמיד ללכת לעולם העליון, כי יראה רב ערך תועלת המסובב ממנה, וכי הוא למעלה, וישאף הלוך לפני ה' בארצות החיים:

ולדרך זה פירשתי אומרו (תהלים מט טו) **אֲךָ אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי מִיַּד שָׂאוֹל פִּי יִקְחֵנִי סָלָה**, פירוש כשהיה האדם בטוח שלא יראה שואל, ויתעדן בעדן ה', בזה ישאף לקחתו סלה, וכאלו אמר סלה כי יקחני. ועין מדרש רבות (ילקוט מסעי תפ"ז) במאמר אהרן למשה כשעלה להר ההר למות קס, שאמר לו **שָׂאוֹל כֵּן הִיָּה יוֹדֵעַ הִיָּה מְקוּהָ שִׁיכָךְ קוֹדֵם**. והוא מאמר הכתוב **אם בחקתי** פירוש שתעמלו בתורה, באמצעות זה אתם מעצמכם תחפצו **ללכת**, לטעום טעם שאין ערוך אליו:

כג עוד יראה על דרך אומרים בספר הזוהר (ח"ג נ"א): בפירוש פסוק (לעיל כב כז) **שֹׁר אוֹ קֶשֶׁב וגו'**, כי מין הבהמי אינו משתנה מגדר שבו נולד, מה שאין כן בני אדם ישתנו לכל מעשיהם, והולכים מגדר לגדר עליון, כאומרים (זוהר ח"ב נ"ב נ"ד): זכה יתיר ירבין

תשמרו, פירוש תהיו מחכים אותם מתי יבואו לידכם לעשותם, מעלה אני עליכם כאלו עשיתם אותם גם כן, והוא אומרו **ועשיתם אותם**, לומר לא שכל מחשבה לבד אני נותן. והגם שכתבנו בסמוך (אופן יג) **ותלמוד תורה כנגד כולם**, יש מלות שמצטלן תלמוד תורה בשבילן, כגון מעשה הקרצנות וכדומה, ולבחינה זו צריך שילמוד מלכות ויקו לעשותם:

טו או יאמר על זה הדרך, שלא יאמר אדם כיון שתלמוד תורה ימלא מקום המלכות, אם כן הרי הוא פטור ממעשה המלכות אשר תזדמן לפניו, תלמוד לומר **אם בחקתי תלכו** שהוא עסק התורה, ואת מצותי שהם לא תעשה **תשמרו**, לא מפני זה תהיו פטורין מקיום מלכות, אלא **ועשיתם אותם**. ומה שפירשתי שהוא שקול, הוא פרט למזדמן, שאינו יכול להתקיים על ידי הזולת:

ובלכתך בדרך

טז עוד יראה על דרך אומרים ז"ל (ברכות יד.) **'שאסור לאדם לשום לדרך פעמיו עד שיקדים דברי תורה**, דכתיב (תהלים פה יד) **לְפָנַי יִהְיֶה וְיִשָּׁם לְדַרְךְ וגו'**, ולא ולמד מה שאמרו בזוהר (ח"א ס"ט): על ההולכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה שמתחייבים בנפסם. והוא מאמר ה' **אם בחקתי תלכו** פירוש כשיק לימוד תורה, **תלכו** - אז תלך לבטח, כי כשיק עסק התורה כוחותיה מליון את האדם:

נאנס ולא עשאה מעלה עליו כאלו עשאה

יז עוד נכתוב לומר, מה שאמרו ז"ל (שבת סג.) **'חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו כאלו עשאה**. והוא מאמרו **אם בחקתי תלכו** לשון עתיד, פירוש תחשבו ללכת וגו', **תשמרו** גם כן, תחשבו לעשות שמירה, **ועשיתם אותם**, פירוש מעלה אני עליכם כאלו כבר עשיתם אותם: ...

באמצעות התורה תטיילו במקומות נעלמים

יח עוד יראה על דרך אומרים ז"ל (סנהדרין קב.) שאמר הקדוש ברוך הוא לירבעם, חזור כך ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן וכו', ואמרו המקובלים כי טיול זה היא הדרגה שעשוע שאין למעלה ממנו, **אשרי הנוש יזכה לו**. ויאמר אדם במה יזכה ילוד אשה להדרגה זו, לזה בא המאמר כאן ואמר **אם בחקתי**, באמצעות עסק התורה, **תלכו** היא הליכה נעלמה מעיני כל חי, שהוא הטיול, באמצעות התורה תטיילו במקומות הנעלמים:

המתעצמים בעסק התורה אינם מרגישים בצער המיתה

כ עוד יראה על דרך אומרים ז"ל (ילקוט תהלים תתל"א) כי כשברא ה' אדם הראשון בעולם הזה, לא בראו לשבת בעולם הזה לעולמי עד - כשלא יחטא, שאם כן אדרבה ירידה היא לו וספלות, כי תכלית המקווה היא בעולם העליון - ששמה יקאור אשר זרע, אלא היתה הכוונה כי עלה יעלה לשמים ולאושרות החיים בעת אשר יחפץ, ויהיה כמי שדר בצית ועליה על גבה, וכשיראה לעלות ולהשתעשע יעלה, כמו שמינוי שעלה **אֱלֹהֵינוּ בְּסֻעָה הַשָּׁמַיִם** (מ"ב ב יא), ועל ידי החטא הוצרך להפשיט עורו מעליו ויניח הגוף בעולם הזה. והודיע הכתוב כאן כי בהתעלמות האדם בעסק התורה, יכול להשיג באמצעותה שלא ירגיש צמות, אלא כאדם ההולך ממקום למקום. ותמלא (זוהר ח"ב קע"ד) **שְׁהֲלִיקִים אֵינֶם מְרַגִּישִׁים צָמֵךְ הפירדה**, על דרך אומרו (תהלים ה יא) **מְתוֹקָה שְׁנַת הָעֶבֶד**, כי מי שהוא

ללמוד מוסר ממערכות השמים

כט עיר יתבאר על דרך אומרים ז"ל (ספרי פ' האזינו, טו) שצריך האדם ללמוד מוסר מחקות השמים, שאין משנים את תפקידים ושמים ושמים לעשות רצון הבורא. והוא אומרו **אם בדרך חקתי** – שהם חקות שמים וארץ, המתמידים לעשות רצון קונם בשמחה בלא שינוי, **תלבו**, בזה גם אחס **מצותי תשמרו**, שלא תעזרו עליהם ותעשו את שישנם בעשה, כי תאמרו ומה אלו שאין להם שכר ועונש כן, אנו על אחת כמה וכמה:

ע"י התורה יזכו למזונות

ל עיר יראה **אם בחקתי**, על דרך אומרים (אבות פ"ג מ"ו) 'אם אין קמח אין תורה' וכו', ופרשתינו במקומו שירצה לומר אם אין קמח, אם אתה רואה שעל ה' (השמים) ואין קמח, הטעם הוא משום אין תורה, כאומרו (דברים לב ב) יִעָרֵף פָּמְטֵר לִקְחִי, פירוש כשיעור המוכן הבא מן הגשמים יהיה לקחי, וכשאין לקח יעורר ה' השמים. ואומרים 'אם אין תורה אין קמח', פירוש כשאין תורה, בודאי שלא יהיה קמח, כי יעורר ה' שמי:

והוא אומרו **אם בחקתי**, פירוש כשיעור חקתי שהם חק המזונות (ע"י ב"ה טו), **תלבו**, פירוש אם אחס רוצים לתת לכם חקכם שהם המזונות, לריכין אחס כמו כן לקיים המצוות. והוא אומרו ואת **מצותי תשמרו**, על דרך אומרו יִעָרֵף פָּמְטֵר לִקְחִי, כשיעור המטר שהוא המזון לריכין שתהיה העבודה. ואומרו **ועשיתם אותם**, פירוש יעשו כדי שיתמיד ה' המעשה לתת חקם:

עיקר המצוה היא עשייתה עם כוונות

לג עיר יתבאר הפסוק על כללות המצוות על זה הדרך, ללד שיחשוב אדם כי עיקר המצוות ותועלותם אינו אלא למי שיודע עקרון וטעמן, אבל עשיית מצוה בלא ידיעת טעם הרי הוא עושה מעשה שאין בו ממש, כגוף בלא נשמה, ותמלא שכן כתבו בשם הרב האר"י ז"ל (ליקוטי תורה פ' עקב), כי מעשה בלא כונת הדבר הוא ככלי ריק, שהעיקר הוא המחשבה. ולזה בא מאמר ה' כאן **אם בחקתי תלבו**, פירוש אם האדם יעשה המצוה בכוונה זו, ללד אשר חק ה' ברוד הוא, תועיל להם כוונה זו כאלו קיימו המצוות כמו שנתכוון ה' עשות, והוא אומרו ואת **מצותי תשמרו**, בכוונה אל המצוה, שהוא בכל כוונותיהם וסודותיהם. וללד שיאמר אדם, אם כן כיון שהקדוש ברוד הוא יקבל דבר זה ללד הרצון שבאדם, הגם שלא נתכוון, אם כן גם כן לא יעשה דבר, ויתרצה בדעתו עשות ויועיל הרצון גם בהעדר המעשה, תלמוד לומר **ועשיתם אותם**, תנאי הוא הדבר שיעשה מה שיש בידו, וה' יגמור בעדו: ...

שמירת המצוות בכוחם להפוך ולתקן המזל

לח עיר יתבאר, על דרך מה שאמרו במסכת שבת (קטו), וזה לשונם: שמואל ואבלט הוו יתבי, והוו קאזלי הגהו אינסי לאגמא וכו', ואמר ליה אבלט לשמואל, האי גברא אזיל ולא אחי, טריק ליה חייוא ומיית, אמר ליה שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואחי, אדיתבי אזיל ואחי, קס אבלט שדיה לטוניה אשכח ביה חייוא דפסיק ושדי בתרתי גובי, אמר ליה שמואל מאי עבדת, אמר ליה כל יומא הוה מרמינן ריפתא ביהדי הדדי ואכלינן, האידינא הוה איכא חד מינן ללא הוה ליה ריפתא הוה קא מיכסף, אחינא להו אנא קאימנא וארמינא, כי מטאי לגביה שואי נפשי כמאן דשקילי

ליה וכו' זכה יתיר וכו' הולך וגדל. ואין אני יודע מי הוא הסובב מהלכים אלו, ובא הכתוב כאן וגילה ואמר **אם בחקתי** – באמצעות עסק התורה תהיה ההשגה הלו, הולך ואור ממדרגה ספלה למדרגה עליונה, ומן העליונה לשלמעלה ממנה:

התורה מאירה את הנשמה בצאתה מן העולם

כד עיר יתבאר על דרך אומרים ז"ל (זוהר ח"א קעה:) בפסוק (משלי י כב) בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתָּה, כי הדרכים אשר תעלה בהם הנשמה בלאתה מן העולם, הם חשך וללמות המלאים גערת ה', ומי שיש בידו תורה היא מאירה לפניו, כאומרו (תהלים קיט קה) יָרָ לְרַגְלִי דְּבָרְךָ וְאוֹר לְנִתְיָבִיתִי. והוא אומרו **אם בחקתי תלבו** פירוש בתורה **תלבו**, כי היא אור לנתיבותיכם, אבל זולתה עליהם נאמר (משלי ד יט) דָּבָר לְשָׁעִים בְּאֶפְלָה וְגו'. גם נקראה תורה, כי היא תוריהו דרך אשר ילך בה:

ע"י שמירת הגוף נקי בתפילין - זוכים להשראת השכינה

כה עיר יתבאר הכתוב, חוץ מדרכם ז"ל על זה הדרך, **אם בחקתי** הכתוב מדבר במצוה שנקרא חקת, שהיא מצוות תפילין, שנאמר (שמות יג י) וְשָׂמַרְתָּ אֶת הַחֻקִּים וְגו'. ואמר **תלבו** על דרך אומרים ז"ל (ע"י סוכה מא:) מנהג הראשונים מניחין תפילין בזרועם ובראשם כל היום, הולך מציתו לבית המדרש תפילין בראשו וכו' מצית המדרש לביתו תפילין וכו'. ואמרו (סוכה כח.) על רבי יוחנן בן זכאי ועל רבי שלא הלכו ארבע אמות בלא תפילין. והוא מאמר ה' **בחקתי תלבו**:

ואומרו ואת **מצותי תשמרו** הן מצוות השייכים ללבישתם, שצריכין גוף נקי, ולמאן לאמר שלא יפיה בהם, ולמאן לאמר שלא ישן בהם, ושלא יסיח דעתו מהם (שבת מט.) שזולת זה אסור להניחם. ואומרו **ועשיתם אותם** כאלו אמר **ועשיתם אותם**, שצוה אחס מתקנים לעלמיתם להשרות שכינתו יתבאר עליכם, כאומרו (דברים כח י) וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ יְיָ נִקְרָא עֲלֵיךְ וְגו' ואמרו ז"ל (בבבא טו.) [רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראשן כו']:

ע"י קיום התורה שולט ודורך על המצוות

כו עיר יתבאר על דרך אומרים (בר"ר מד יב) בפסוק (בראשית טו ה) הבט נא השמימה, שהעלה ה' לאברהם ודרך על המצוות. והוא אומרו **אם בחקתי תלבו**, פירוש חקותי על דרך אומרו (ירמ' לג כה) חֲקוֹת שָׁמַיִם וְגו', אם בהם **תלבו** כמו קום הִתְהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ (בראשית יג יז), תנאי הוא הדבר ואת **מצותי תשמרו**, כי באמצעות קיום המצוות הוא שולט ודורך על המצוות, והן הגה שבהם זכה אברהם לבחינה זו: ואומרו **ועשיתם אותם**, קָדֶק יִקְרָאָהוּ לְרַגְלוֹ (ישעי' מא מב), ואמרו ז"ל (שבת קטו.) שאמר לו הקדוש ברוד הוא מאי דעתך דקאי דלך וכו', ע"כ. הרי שמעריך המצוות בסדר הנאות לו, ויוליך מזל ממקום למקום. והוא אומרו **ועשיתם אותם**, פירוש לחקתי תתקנו אותם בסדר הנאות לכם, והוא מאמר ז"ל (ספ.) 'אין מזל לישראל', פירוש הם שולטים בו:

או יאמר ועשיתם אותם, על דרך אומרו (ישעי' סו כב) פִּי כֹאשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְגו' אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה, 'עשיתי' לא נאמר אלא 'עושה', מלמד שעל ידי עסק התורה והמצוות נבראים שמים חדשים (זוהר ח"א ה.), והוא אומרו **ועשיתם אותם**: ...

פניני וחידושי אור החיים הק'

ערך קיום מצוה אחת גדול מכבוד ה' בעוה"ז

וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגו': (כו, יד). עוד נתכוון להעיר לב נרדם, כי כל שהולך בדרך לא טוב, ודאי שהושלל ממנו ידיעת הבורא ברוך הוא וטובותיו והנמשך מעבודתו, כי בודאי אם ישיג אדם חלק אחד מערבות ידידות נעימות מתיקות ענף מענפי אור עליון, יבז בלבו היות בעולם הזה מלך המלכים, בערך קיום מצוה אחת. והוא מה שהעיר ה' באומרו **וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי**, פירוש לשון הבנה, אז הוא שאני חושש לכם **שלא תעשו וגו'**, אבל אם תבינו ותדעו אותי אין לחוש. והוא מאמר הנביא (ישעי' ה' יג) 'לכן גלה עמי מבלי דעת':

עבודת ה' במחשבה דיבור ומעשה

וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: וְאִם בַּחֲקָתִי תִמָּאֲסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטִי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם וְגו': (כו, יד-טו). עוד יתבארו הכתובים על פי דבריהם ז"ל (זוהר ח"א ק, ט) ששלימות עבודת ה' הוא באמצעות שלשה דברים, מחשבה דיבור מעשה. לזה כשכפל ה' התנאי אמר זכרון שלשתם, כנגד הדיבור אמר **וְאִם לֹא תַעֲשׂוּ** - כנגד עסק התורה שהוא ההגיון. וכנגד המעשה אמר **וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגו'**. וכנגד המחשבה אמר **וְאִם בַּחֲקָתִי תִמָּאֲסוּ**, ודבר זה ישנו במחשבה:

אין תשובה בלא תורה

וְאִם עַד אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי (כו, יח). תלה הדבר בשמיעה, שהיא התורה, כי הנמנע שיחזרו בתשובה זולת על ידי התורה:

מיניה כי היכי דלא ליכסיף, אמר ליה מזה עבדת, נפק שמואל ודרש (משלי י ב) וְדָקָה תִּפְּלֵי מִמֶּנּוּ, ולא ממינה משונה אלא ממינה עצמה. הרי שהגם שהרעה המזל עליו בהליכתו שימות, על ידי ששמר האיש מכלימה, ועשה עמו חסד, תקן המזל לטובה. והוא אומרו **אם בחקתי תלבו**, פירוש הגם שהוא בזמן שבו הרעה עליו המזל לרעה שילך ולא יסוב, אם את מצותי תשמרו - יש כח בכס להפך המזלות ולתקן אותם, והוא אומרו **ועשיתם אותם**:

יהיה כל ימיו בתשובה

מא עוד ירמוז על דרך אומרים ז"ל (אבות פ"ב מ"א), 'שוב יום אחד לפני מיתתך', שבה יהיה כל ימיו בתשובה (שבת קנ"ג). והוא מאמר **אם בחקתי** שהיא גזירת המיתה שחקה ה', שאין מידו מאל, אם תלבו בהם - שכל יום יאמר למחר ימות, בזה ודאי ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם:

העוסקים בתורה הולכים מעצמם בג"ע ואינם צריכים סיוע המלאכים

מב עוד יתבאר, על דרך מה שאמרו צפרק השוכר את הפועלים דף פ"ה (ע"ב), במעשה ההוא מרבנן שאמר לו אליהו סימן להכיר כסאו של רבי חייה, בהליכתו מגן עדן של מטה לישיבה של מעלה, שהיה עולה מעצמו ולא היה צריך למלאכים להעלותו כשאר האדוקים, וזה השגתו היתה צאמנעות השתדלותו נמרץ בעסק התורה לעצמו ולאחרים כאמור שם. והוא מאמר **אם בחקתי תלבו** פירוש צאמנעות השתדלות בתורה ללמוד וללמד כרמוז בחיבת **בחקתי**, **תלבו** פירוש מעצמכם, כרבי חייה, ולא תטורכו למלאכים להוליך אתכם:

וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם: (כו, יח)

עיקר משכן ה' הוא בתוך נשמות ישראל

וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם. פירוש על דרך אומרו (תהילים עח ט) אֶהְיֶה לְךָ בְּצָדֶךָ, שעיקר משכנו יתברך הוא תוך נשמות עם קדוש. ואומרו **וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי** ולא הספיק אומרו **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי**, ללד שחש ה' כי יאמר נא ישראל, שדבר זה שמצטיח ה' הוא דבר רחוק מהשכל, שידור דירת קבע רוחני בלתי בעל תכלית הרוחניות תוך בני אדם בעלי אורה וחומר, והגם כי יצטיח ה' עשות כן, זה יהיה ללד עולם האהבה יהפך האורה. על דרך מה שפירש הרשב"י (זוהר ח"ג רמ"א) צפסוק (שה"ש ה' א) בָּאֲתִי לְגִנִּי וְגו' אֶכְלֶתִּי יַעֲרִי וְגו' שְׁתִּיתִי יֵינִי וְגו', משל לחתן וכו', יעוין שם דבריו, והוא דבר הפך תכונת ההשתוות, ודבר כזה לא יתמיד, כמעשה ניסים, ואין מבטח להתמדת הדבר, ותגעל הרוחניות לגשמיות. לזה אמר **וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם**, כי יכונן ה' תכונת נפשם בסדר אשר ישכון ה' בתוכם, כדרך המתקבל בתכונת הגשמות. והוסיף לומר **וְהִתְחַלְכְּתִי בְּתוֹכְכֶם**, לומר שכלל שלל יגעל, גם יהיה לו נחת רוח בהשראת שכינתו בתוך תוכם, והיא בחינת הגשמה שהיא תוך תוכם, ופירוש **וְהִתְחַלְכְּתִי** הוא טיול הערב:

נשמת ישראל חצובה וקשורה באור השי"ת

גם נתכוין על דרך מה שאמרו ז"ל (זוהר ח"ג ר"ח), כי נשמות עם בני ישראל חצובות מאורו יתברך, והרחקת שכינתם בעולם הזה לא יסובב פרידתה ממקורה, והרי היא דבוקה בחבל הכסף עד מקום

מחלצה, ודרך שם יורד אור החיים ממקור עליון ומחבר נפש קדושה עם מקורה, וזה יסובב כי תכיר הנפש בוראה ותתאו לעבודתו וללכת בדרכיו. ועל ידי חטא האדם נרחק חבל הכסף, ולא יאיר אור הבא מלמעלה תוך הנפש, והוא סוד אומרו (ישעי' נט ב) עֲוֹנֹתֶיכֶם הֵיוּ מִדְּבָלִים בְּיָנֶכֶם לְבִין אֱלֹהִיכֶם, וזה יסובב שיקו האדם מטעמי התיאור, ויאכל חשקו צמושכלות הנעימים והערבים. והוא מאמר ה' צאמרו **וְהִתְחַלְכְּתִי בְּתוֹכְכֶם**, זו חבל הכסף המתהלך מאורו יתברך תוך נפש אדם, וזהו **וְהִייתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים**, כי איש כזה יבחר בקבלת עול אלהותו יתברך:

וְתִמְצֵא שכל נפש החוטאת בעולם אינה פועלת הרע בתחלתה עד שתקדים בחטא קל מקלי הקלות, ובחטוא האדם אפילו כחוט השערה ימנע ממנו בחינה זו של התקשרותו במדרגה עליונה, ולא ולמד ממעשה נבות (מ"א כב כב), שעל ידי שאמר דבר שקר הגם שהיה לתכלית ראונו יתברך, אף על פי כן ה' אמר אליו לא ממחיתני (שבת קמ"ט). וכשמשתדל היצר עם האדם בדקדוק קל עד שיבדיל צינו וצין ה', אז הוא שיכול לשלוט בו לחטוא חטאים גדולים רחמנא ללל, מה שלא היה יכול עשות קודם צעת דבוקות האדם צאור עליון:

האדם יכול לבדוק עצמו ע"י בדיקה למה נפשו מתאוית

עוד יראה צאמרו תגעל על פי מאמר החסידים בהצנחת האדם את נפשו לדעת מה היא אם עומדת בגדר טוב או נפש טמאה, כי יוכר הדבר כפי תאות הנפש אשר תטה עשות, יעוין דבריו בספר הישר לר"ת (שער ט'). הוא מאמר **תגעל נפשכם** כי הנפש הרשעה תגעל קיום המצוות ותבחר עשות רע, ללד חלאים

שזה שהוא בחינת רע, כמאמר רבותינו ז"ל (ברכות סא:): רשעים יכר הרע שפוטן, והוא מה שגמר אומר **לבילתי עשות את כל מצותי**, כי הנפש הלזו תגעל כל ענפי הקדושה. ואומרו **להפרכבם**, כנגד פיתוי האחרון של יכר הרע שאומר אליו הפך ברית והמר

כבודך להקל העונש, וזא הכחוז וייעד עונש שלם כזה גם לזה ובטל טענת המסית בפרט זה, וכמאמר הגביא (יחזקאל כה ח) הנה ככל הגוים בית יהודה וגו', והיתה התשובה לזה (שם כ ג) אם לא וגו' ובחממה שפוכה אמלוד עליכם:

אין מזל לישראל

וּפְנִיתִי אֵלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם וְהִקִּימוּתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם: (כו, ט)

עוד יתבאר על דרך אומנם ז"ל (שבת קנז). 'אין מזל לישראל', ועל דרך אומרו (ישעי' מא ד) קָדַךְ יִקְרָאָהוּ לְרִגְלוֹ, שעקר ה' מזל זה ממקום אחד ונתנו במקום אחר, והוא מאמר ה' **ופניתי אליכם והפריתי וגו'** כנגד בני חיי ומזוני, הגם ששלקתם הם תלויים במזל ולא בזכות (מ"ק כח), אני אפנה המזל ממקום למקום המורה אליכם. **לפרות זה כנגד הבנים, והרביתי אתכם כנגד חיי על דרך אומרו** (דברים יא כא) לַמֶּעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וגו'. **והקימותי את בריתי כנגד מזוני, ויחס לה שם ברית על דרך אומרו** (בראשית ח כא-כב) וַיֹּאמֶר יי

אֵל לָבֹז לֹא אֶסָּף וגו' עד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וגו', ואמרו ז"ל (שבעות לו). כי מה שאמר לֹא אֶסָּף הוא שבועה, וכתיב שם (ט יב) זאת אות הבְּרִית וכל הנאמר שם הוא נכלל בכלל השבועה: ודקדק במאמרו כאן שיקיים אותה הבְּרִית של זרע וקציר עמם, והוא אומרו **והקימותי את בריתי אתכם**, כי לא היתה השבועה בדרך כלל על כל הארץ, כי הלא יש כמה שנים שאין זרע וקציר בחלק מן הארץ, כי ה' לא אמר שם בבְּרִית נח ימי כל הארץ, ועיון מה שפירשתי בפסוק (דברים ו ה) וְאֶהְיֶה לָּךְ יי אֱלֹהֶיךָ:

צריך לשמור על מצוות דרבנן בעל דאורייתא

וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: (כו, יד)

עוד יראה על זה הדרך, לזכר שידוע ה' מחשבות לב האדם, ותחבולות יכר הרע וסדר כניסתו עם האדם, לזה דברה תורה כנגד יכר הרע. והתחיל כנגד תחילת הפיתוי, והנה כבר כתבתי כך פעמים רבות, כי לזכר שאיש ישראל קרובים לה', לא תיכון ענאו של יכר הרע לדבר אליו עשות הרע, עד שירחיקהו מעט מעט, כגונב את הקטן מבית אביו שבתחילה מושכו מעט מעט. כמו כן בתחילה יתחיל היכר לדבר אליו כי נכון הדבר הבא מאת ה' כל הכחוז בתורה, מי כמוך יחוש לדברי ה', אבל מה שהוסיפו חכמים כמה גדרים ושמירות וענפי האיסור מי יאמר כי כן כוה הצורא, ופְּשִׁיטָה אֲזַנּוּ להרהר אחריהם, יוסיף להכותו, כי יאמר אליו רבים המלות האלה ממך, רמ"ח מלות עשה וענפיהם, ולכל היות האדם מרוחק מעט מה', יוכל וכה בו:

ובנגד שני פיתויים אלו אמר ואם לא תשמעו לי, כאן מדבר על קבלת דברי חכמים, והוא על דרך אומרו (דברים יז יב) וְהָאִישׁ הָאֵשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִלְזוֹן לְבָבֹתָי שָׁמַע וגו' וְגַם הָאִישׁ הַהוּא. ודקדק לומר לי, על דרך כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר אחר השכינה (סנהדרין קי). לזה אמר **ואם לא תשמעו**, תדע שהדבר לי הוא נוגע, ועוד כי החכמים היכל ה' המה. וכנגד פיתוי השני, שמרבה צעיניו עול מלות עשה כי רבים הם, אמר **ולא תעשו את כל המצוות האלה:** גם נחכוון לומר שכל שאינו מאמין בדברי רבותינו, בוודאי שלא יעשה אחת מכל המלות, כי סדר המלות ואמיתותה הוא אשר גבול ראשונים, והמסרב לשמוע להם אין צידו אפילו אחת מכל מלות ה'. ולזה לא אמר ואם לא תעשו, כסדר שאמר בפסוק שאחר זה, לזכר שזה נמשך מאם לא תשמעו:

תחבולות פיתויי הצר הרע

וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: **וְאֵם עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתֵי הַהִפְרָכָם אֶת בְּרִיתִי:** (כו, יז-ט)

ואם בחקתי וגו'. צריך לדעת למה אמר ואם, ולא סמך על ואם שאמר בתחילת הענין. עוד, אומרו **בחקתי**, שהיה צריך לומר ואם חקתי תמאסו, כי על שלילתם לא תיכון הבי"ת, כמאמר ואם את משפטי הסמוכה לה. עוד, למה חזר פעם שניה לומר ואם. עוד למה לא כלל הכחוז יחד חקים ומשפטים, ויאמר ואם חקתי ומשפטי תמאסו או תגעל וגו'. עוד, למה ייחד הכחוז המאסיה לחקות, וגעילת נפש למשפטים. עוד, אחר שהזכיר מאסיה וגעילה, מה צורך לומר **לבילתי עשות**, ומה גם שכתב למעלה **ולא תעשו את כל המצוות**, והגם שפירשנו בו בזה מהדרכים שהוא המשך ממה שקדם אליו, עם כל זה יתחייב יסוד משמעות הכחוז. עוד, מה הוא כוונת אומרו **להפרכבם וגו':**

מלות לא תעשה, ויתחכם להתחיל להרחיק מדעת אדם מלות שהם חוקה בלא טעם, בזה משני דרכים. או יאמר אליו כי לא יאמנו הדברים שיאמר אותם אלהי עולם, או יאמר לו יהיה שנאמין שאמרם - אין הדברים כפשוטן, ולא יכוון אל הנשמע מהם. ופְּשִׁיטָה אדם אֲזַנּוּ לדברי המסית, אז יוסיף לדבר אליו גם במלות שיש להם טעם במלות ה', והיה הנקל עוברו פי ה' ככל שהוא מנעמים פגומים שיראה לו, כיון שנתרחק מהקדושה:

ובעבירה אשר היצר לא ימאץ לה טעם, יחזור להוכיח מאותם העבירות שכבר הושרש זה האדם לעבור עליהם, ויאמר אליו: **אמור נא לי**, מה רע ועונש הגיעך על אשר עברת על כמה עבירות שאסרה תורה, ולא יזכירנו סיבת תחילת עוברו עליהם, שהיתה בטענה הנשמעת לו בהוראות היצר אליו, ויתאמץ עמו

בעזר תארה הגוברת עליו, ויעבור פי ה'. ואחר שעבר פי ה' פעם ופחים, הנה יבא עוד בטענה ההוגנת לו, כי יותר יקל מעליו העונש אם יהיה מומר ויכפור בכל, שאז לא יענישהו למעלה אם יבא לכלל העונש, אלא על עון אחד שהמיר והפר ברית שנשבע בהר סיני, מה שאין כן זולת זה יהיה נענש על כל פרט ופרט:

ובנגד הדרגות המסית, בא הכתוב ואמר על ראשון ראשון, שהתחיל לפתות במלות שהם חוקה – **ואם בחקתי**, שהם מלות שאין בהם טעם, כמאמר חכמינו ז"ל (יומא ס:): 'שהשטן ואומות העולם אומרים מה מלואו זו ומה טעם יש בה'. לזה דקדק לומר **בחקתי** ב"ת הסיבה, לומר כי לכל שהם חקות, **תמאסו** אותן

ותקבלו דברי היצר. ואמר **ואם**, לומר שהיא הדרגה אחרת, שהוא ביטול גם מלות לא תעשה, גם לומר שכל אחת כדאי לעצמו להביא עונש האמור בענין:

ובנגד פיתוי שני של היצר אמר **ואם את משפטי**, שהם מלות שיש בהם טעם, **תגעל נפשכם**. וטעם שפינה מהאמור בחוקים, לדרכנו יש טעם נכון, כי החקים העדר הטעם הוא אשר סבב המאסיה בהם, מה שאין כן משפטים ישרי טעם סיבתם היא לכל שנפסם חמדה עשות רע, לא לכל שאין טעם במלואו, לזה אמר **תגעל נפשכם**. ולזה לא אמר גם כן במשפטי כמאמר **בחקתי**:

ג' מעלות לתורה

אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומריבת נפש וזרעתם לרע ורעכם ואכלהו איביכם: (כו, טז)

והפקדתי וגו' השחפת וגו'. בחר ה' במין קללות אלו כנגד מדתם של הרשעים, ולכל שעיקר עונם היא מניעת עסק התורה מדד להם במדה עצמה, והנה התורה נמשלה לאש דכתיב (ירמ' כג כט) הלא כה דברי פאש. ודע כי התורה תסגל שלש מעלות טובות בנפש אדם. האחת מבאמצעות עסקה להיותה אש, מנרפת הנפש ומטהרת אותה לכל תלמדך לרדת שאול לנרפה, ולזה אין אור של גיהנם שולט בהם (חגיגה כז), כי אש גדול מכא אש גיהנם, ואין תחלואי הנפש שבהם שולט אור של גיהנם, ולזה גיהנם לוועק בהרע אין לי חפץ בלדיקים וכו' (שמו"ר ז ד), שהם מתקשים כחה ומכבים אש. והמעלה השניה שמאירה העינים, כי יש לך לדעת כי כריך אור גדול לעיני כל ישראל כדי שיוכלו ליהנות מזיו השכינה למעלה, והאדון באהבתו אותנו נתן לנו התורה שנקראת אור

דכתיב (משלי י כג) ותורה אור, כדי שבאמצעותה יגדל כוח אור עינינו, כי כפי גודל אור שבעינים כפי המושג בהיט אל האלהים, ולכל שלל האירו בתורה יקרא להם נביא ה' (ישעי' מז יח) והעורים הציטו לראות. והמעלה השלישית כי דברי תורה משמחי לב, דכתיב (תהלים יט ט) פקודי יי ישרים משמחי לב, וכתיב (שם אז יא) ולישרי לב שמחה:

ובנגד שלש מעלות אלו אמר ה' עונש מכוון לעוצי ה'. כנגד מה שמאנו לעסוק בתורה שהיא אש הקדושה – יפקיד ה' עליהם **שחפת וקדחת**, גם הזכיר **בהלה** שהוא הפך המושג מעסק התורה, שהוא ישוב השכל והתכונות הדעת, וכנגד מאור עינים – אמר **מכלות עינים**, וכנגד שמחת הלב – אמר **ודאבון נפש**. ואמר **וזרעתם לרע**, כנגד הלכות העולם הזה: ...

המחשבה שהיסורין לא באו לכפרה - נחשבת עון

והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלקו עמי בקרי: אף אני אלה עמם בקרי והבאתי אתם בארץ איביהם או אז יבנע לבכם הערל ואז ירצו את עונם: (כו, מ-מא)

והתודו את עונם וגו'. ראשונים לא האירו עינינו בכתובים הללו כי כולן רחוקים משמוע. א' למה חייבים הכתוב להתודות עון **אבותם**, הלא בהתודות עונם אין אני קורא עליהם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם (פסחים ז). ב', אומרו **אף אני אלה עמם וגו'**, מה ענין עונש זה אחר הודו. ג', אומרו **והבאתי אותם וגו'**, עונש זה כבר אמור למעלה. ד', אומרו **אז יבנע ספק זה למה**, ורמז"ן ז"ל פירש שהספק הוא על הגאולה, או תבא על ידי כניעה או עד שיקבלו עונשם, והוא פירוש דחוק, וכמו כן מה שפירש אדונינו רש"י ז"ל הוא דחוק לעין רואה ולב משכיל:

וראיה לפרש הכתובים על זה הדרך, כי לכל שטעות מתמידי העבירות תבא להם מעין טועה, בראותם מה שלפניהם, אשר התעיצו עול שנה אחר שנה, ודרכם כלחה ושלוחם רב לאין חקר, אף כי חטאתם כבדה, מזה לא יפחד עשות רשע וימאן לקחת מוסר, כי יגדל בחון הראות מהודעת המוכיח מיעודי התורה,

ודבר זה כילה אמונת עם בני ישראל בעונש הרשע ושכר האדק. וכמו כן הנה עם בני ישראל לא הביא ה' עליהם מוסר, עד אשר עונות ראשונים גברו ועלו למעלה ראש, ושלוחם וטובתם רבה ועלמה כמובן מדברי נביאים, ולזה כשפעל ה' ועשה בהם נקמת עונותם, לא האמינו כי על פועל הרע שילם להם, ויוכיחו מהראשונים:

לזה אמר ה' בעת שובם ויבואו להתודות, לריכין להתודות גם כן כי אבותיהם חטאו. והוא אומרו **והתודו את עונם וגומר ואת עון אבותם**, כדי להסיר טעות שהיו בו שאין זה מעשה רעה ממה שעשאוהו ראשונים ולא נענשו, ויאמרו בפייהם אבותינו חטאו והרשיעו ואנחנו עונותיהם סבלנו, לכל שאחזו מעשה אבותיהם בידיהם. ואומרו **ואף אשר וגו'**, פירוש כי מחשבת טעות זה שהעונשים היו באים בקרי, יחשבהו ה' עון שקריק וידוי עליו כשאר עבירות:

סיכום מ"ב פירושי האור החיים הק' על הפסוק: אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם:

נערך ע"י הרב א.נ. שליט"א מב"ש, מג"ש חשוב באור החיים הק'

אם בחקתי	תלכו	ואת מצותי תשמרו	ועשיתם אתם
1	ל' רבים, 1. תורה שבכתב ושבע"פ, 2. קביעת עתים ביום ובלילה, 3. ללמוד לעצמו וללמד	שצריך לעסוק אפילו בהליכה	
2	שרגליו יוליכו אותו כדוד המלך		
3	שיש ד' דרכים וע' פנים, וכל אופן בכמה דרכים	שצריך ללכת עם כל הפירושים	
4	בכל דרכיך דעהו		
5	שאפשר לפרש בכמה דרכים בלימוד התורה	בתנאי שיתאים עם ההלכות	ולא יסטה מההלכה
6	אם תתנהגו כדבעי להיות כחסיד ולא כעם הארץ	אז תוכלו להוסיף משמרת וחומרות	
7	כדי ללמוד תורה	צריך לגלות למקום תורה	וללמוד התורה כדי לשמור ולעשות, וללמוד התורה בב' תנאים, לא לקנטר ולא להתכבד ונחשב לו כעושה מצווה אפי' כשלא לומד ממש
8	אם תשמרו התורה יכולים ללכת אפיתחא דזונות	ואני מבטיחכם שתכופו יצרכם	ותטלו שכר כעושה מצווה שכפו יצרם
9	אם אתם חפצים להשיג התורה	צריך לקיים המ"ח דברים- הן הל"ת	והן העשה
10	אם אדם לומד תורה	תלווה הזכות וילך לפניו צדקו	
11	שתלמדו את התורה	ע"מ לקבל שכרם כשתלכו ולא בעוה"ז	
12	שתלמדו תורה וחכמה	אבל בתנאי שיהי' מעשיו מרובין	
13	אם תלמדו התורה	מעלה אני עליכם ששמרתם מצוותי	ועשיתם אותם
14	אם תלמדו מצוות שא"א לקיימם	ותחכו לזמן שתוכלו לקיימם	מעלה אני עליכם כאילו עשיתם
15	אם תלמדו תורה	ותשמרו ממצוות ל"ע	בכ"ז חובה גם לקיים מצוות עשה
16	אם תלמדו ויהי' ביניכם ד"ת	אז תלכו בדרך לבטח	
17	אם תרצו לקיים חוקות השי"ת	ותרצו לקיים המצוות	מיד נחשב כאילו ועשיתם אותם
18	אם תשתדלו בתורה כמצטרך	תוכלו ללכת מעצמכם בלא בר	
19	באמצעות עסק התורה	תלכו בטיול במקומות נעלמים	
20	בהתעצמות האדם בעסק התורה	כשימות ירגיש רק כהולך לעליה	

	אם בחקתי	תלכו	ואת מצותי תשמרו	ועשיתם אתם
21	שאם עמל בתורה	יכול ללכת (לעוה"ב) כשירצה		
22	כשתעמלו בתורה	תרצו מעצמכם ללכת לטעום טעם		
23	באמצעות עסק התורה	השגתכם תלך ממדרגה למדרגה		
24	מי שיש בידו תורה, עי"ז	תלכו בדרככם לעוה"ב במואר		
25	שאם תקיימו חק תפילין	ותלכו בזה כל היום	ותשמרו מצוות התלוים בזה	עי"ז ועשיתם אותם השראת השכינה
26	שאם תתהלכו עפ"י חוקות השמים והארץ - המזלות		תשלטו בזה ע"י קיום המצוות	ואז תוכלו לשלוט בהם ולשנותם, או שע"י עסק התורה נבראים שמים חדשים
27	שאם יאמרו החזאים (כנ"ל) שיהי' עם מידות לעבירה		בכ"ז תשמור המצוות	ע"י שיעשה תיקון לעצמו
28	כנ"ל שיהי' אושיד דמא		שיהי' שוחט ומוהל	ועי"ז תקיימו דבריהם בלי סתירה בדבר מצווה
29	כמו שחוקות השמים והארץ לא משתנים כך גם אתם תלכו		ותקיימו את כל המצוות מק"ו	
30	אם תרצו שיהי' לכם חקכם = מזונות		כמו"כ תקיימו המצוות בתמידות	כדי שה' יתמיד ליתן חקכם
31	אם תתפללו בזמן חוקות השמים (שמש)	ותלכו בבית אלקים ברגש	ותתכוננו לתפילה ולאחר'י שעה	אז המאורות לא ילקו
32	כשתביאו את חק הקרבנות		תקיימו המצוות לא להביא גזול	ועי"ז תתבוננו לא לגזול לעצמכם
33	אם יקיים כל המצוות ויכוון לצד אשר חק ה'		וזה כוונת כל המצוות	ובתנאי שיעשה מה שביכולתו לעשות
34	שאם נדבקו אותיות מותר לחוקקם בס"ת		ובתפילין אסור לחקוק	ואם נתמלא מ' פתוחה ימחוק ויעשה חדש
35	אם נדבק ועומד לחוק	מותר להמשיך וללכת בדרך ילכו בה	ואפי' אם זה בשבת שזה משום מצוה	מכיוון שיש בידו לעשותו לאחר שבת
36	שאם נדבק משם ה' מותר לחוק	וזהו הדרך אשר ילכו בה	ובתנאי שיזהר לא למחוק יותר מהשם, וגם יזהר באותיות שלאחר ה'	ומותר למחוק מכיוון שזהו תיקון ה', ואם נתקלקל מותר למחוק האות ולכתוב
37	שצריך לפי חשבון תקופות השנה	להתנהג	ובתנאי שיתאים עם מצוות האביב	ואם לא יעברוהו, לעשות מצוות האביב.
38	שאם עשה חסד	אפי' אם זה זמן שצריך ללכת	אם קיים מצוות יש לזה כח לשנות	ולעשות המזלות לטובה
39	אם תרצו להביט אל תוך נחש הנחושת		בתנאי שתשמרו מצוותי	ואם יטעו אחריו מותר לכתתו
40	אם תשמרו לא לאכול טבל שזה חק		רק תקיימו המצוות	ותפרישו תרומה
41	אם יחשוב אדם על חק המיתה	שיכול הוא מחר ללכת	אז ישמור המצוות	ויקיים אותם
42	אם תשתדלו בתורה ללמוד וללמד תוכלו לעלות לבד מג"ע לישיבה של מעלה			